

Menționăm că numărul manuscriselor de redacție *rusă* din perioada de care ne ocupăm este foarte mic. Numărul lor crește însă în secolul XVIII-XIX.

Dacă punem datele de mai sus într-un tabel, situația răspîndirii în Bulgaria a manuscriselor slave de diferite redacții ale slavonei în perioada de la sfîrșitul sec. al XIV-lea pînă la începutul sec. al XVII-lea se prezintă astfel:

Total mss.	Total mss. de la sf. sec. al XIV-incep. sec. al XVII-lea	Redacția sîrbă	Redacția sîrbo-medio-bulg.	Redacția medio-bulg.	Redacția ruso-medio-bulg.	Redacția ucraineană
vol. I. 451	243	178	15	43	7	
vol. II. 378	128	100	7	20	1	1
vol. III. 308	126	96	8	19	3	
Total 1137	497	374	30	82	11	1
		404 = 81,28%		93 = 17,71%		

După cum se vede, din aproape 500 de manuscrise datînd de la sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XVII, 4/5 sau 81,28% sînt de redacția *sîrbă* și numai 1/5—17,71% de redacție *medio-bulgară*.

După statistica făcută, concluzia nu poate să fie alta decît că după căderea Bulgariei sub jugul otoman, după desființarea școlii cărturărești de la Tirnovo condusă de Patriarhul Eftimie, unde se folosea redacția *medio-bulgară*, în Bulgaria de răsărit n-a rămas nici un centru cărturăresc care să continue activitatea mai departe în redacția *medio-bulgară*. Presupunerea cu privire la existența unui astfel de centru făcute de D. Petcanova-Toteva¹ nu au fost încă dovedite. Un centru care urmează principiile școlii de la Tirnovo este Vidinul, dar pentru foarte puțin timp, deoarece trei ani după căderea Tîrnovei sub turci (1393) cade și cetatea Vidinului (1396). În schimb, în sec. XIV—XVII un avînt în dezvoltarea lor înregistrează centrele cărturărești din apus: mănăstirea Zografu de la Muntele Athos și mănăstirea Rila. Atacă și distrusă la începutul sec. al XV-lea de către turci ultima este restaurată, puțin mai tîrziu de cei trei frați Ioasaf, David și Teofan, devenind din nou în sec. al XV-lea un centru cultural activ, ale cărui relații cu vechea noastră cultură au fost intense².

În sec. al XV-lea și al XVI-lea, centre culturale cu școli cărturărești găsim în orașul Sofia. Cratovo și la mănăstirea Lesnovo în apropiere de Cratovo³. Înseamnă că în timpul jugului turcesc centrele cărturărești bulgare sînt situate exclusiv în partea de apus a Bulgariei, unde condițiile social-politice sînt mai favorabile dezvoltării unei vieți culturale. Statul sîrb cade abia pe la mijlocul sec. al XV-lea, iar lupta poporului sîrb împotriva cîmpitorului otoman ținea trează și conștiința bulgarilor. Cultura sîrbă, la rîndul ei, a beneficiat de încă șase decenii de răgaz, față de cultura bulgară, marcate printr-o înflorire deosebită. Aceste împrejurări sînt hotărîtoare pentru stabilirea redacției sîrbe ca redacție oficială a literaturii bulgare medievale. Ne permitem să menționăm aici și ipoteza formulată nu demult de Ioan Iufu, după care unul din principalii factori ai fenomenului amintit a fost Muntele Athos, unde preponderentă era redacția sîrbă, și de unde au fost aduse prototipurile copiate și în Bulgaria de-a lungul secolelor dominației turcești⁴.

¹ Vezi *Среднища на старобългарската книжнина*, în *Въпроси на старобългарската литература*, Sofia, 1966.

² E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe et du XVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947.

³ Vezi D. Petcanova-Toteva, *art. cit.*

⁴ Vezi I. Iufu, *Prototipurile literaturii slavo-române din sec. al XV-lea*, în revista „Mitropolia Olteniei” an. XVI, nr. 7—8, iulie-august, Craiova, 1963; Zlatica Iufu, *Manuscrisele slave din Biblioteca și Muzeul mănăstirii Dragomirna*, în „Romanoslavica” XIII, 1967, p. 189—201.